

Надія Гаєвська, канд. філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-9817-3510

e-mail: nmgaevska@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПУБЛІЦИСТИКА ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА ТА АНДРІЯ МАЛИШКА ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті йдеться про публіцистику О. Довженка та А. Малишка періоду Другої світової війни. Окреслено ідейно-тематичну палітру публіцистики обох письменників; ознаки їхнього літературного новаторства в даному жанрі. Особлива увага звертається на публіцистичні твори, написані в перший період війни, зокрема охарактеризовано коло ідей у творах О. Довженка "Ми утверджуємо мир", "Слава нашому народові!", "Народні лицарі", "Я бачу перемогу", "Велике товариство" та А. Малишка "Київська битва", "Побратими" та ін. Проаналізовано специфіку сприйняття ідей обох митців наступними поколіннями письменників; розкрито особливості індивідуального стилю публіцистики О. Довженка та А. Малишка.

Ключові слова: публіцистичні твори, Друга світова війна, літописання, перемога, проблематика, жанр, воїн-визволитель.

Вступ

Публіцистика Другої світової війни – цікаве і своєрідне літературно-художнє явище тих днів. Чимало письменників звертались до цього жанру в період війни, відтворюючи героїчні події по гарячих слідах, створюючи таким чином своєрідні документи епохи.

Метою статті є розгляд особливостей публіцистики О. Довженка та А. Малишка періоду Другої світової війни.

Огляд літератури. Майже в кожному дослідженні про творчість О. Довженка (Ю. Барабаш, О. Безручко, Г. Магуза, Р. Корогодський, С. Плачинда, О. Поляруш та ін.) та А. Малишка (Б. Буряк,

Н. Гаєвська, О. Дяченко, О. Кобилецький, С. Крижанівський, Д. Павличко та ін.) згадуються публіцистичні твори, написані під час Другої світової війни. Але спеціального системного підходу до цілісного розгляду публіцистики О. Довженка та А. Малишка на сьогодні не маємо. Це і зумовлює *актуальність* теми.

Порівняльний огляд публіцистики творів обох митців дозволить провести різноаспектний аналіз їх публіцистики.

Використано типологічний, порівняльно-історичний, системний, культурно-історичний та ін. методи дослідження.

Результати

Про публіцистику О. Довженка та А. Малишка періоду Другої світової війни написано не так багато. У згаданих працях літературознавці окреслюють певні грані художніх творів митців даного періоду. Дослідники лише принагідно згадують їх публіцистику (кожного окремо, О. Довженка та А. Малишка). Спостереження над публіцистикою обох дасть можливість сформулювати уявлення про творчий феномен поета і прозаїка, еволюцію індивідуального стилю, міру заглибленості та масштабності мислення одного й другого.

Про війну писали по гарячих слідах, намагаючись підняти патріотичний дух воїнів. Війна хвилювала творчу уяву письменників, вона "...безпосередньо пов'язана з найактуальнішими проблемами сучасності" (Левченко, 1977, с. 5).

Чимало українських письменників безпосередньо були на фронті, працювали військовими кореспондентами. Їх голос постійно звучав зі сторінок газет. О. Довженко та А. Малишко з перших днів війни були на фронті і досить активно виступали в пресі, друкуючи свої твори на сторінках газет "За честь Батьківщини", "За Радянську Україну", "Вільна Україна" та ін. Твори обох митців були дуже популярними, бійці завжди з нетерпінням чекали нових публікацій згаданих авторів. Адже у роки боротьби проти фашизму публіцистика мала своєю метою ідейне та бойове виховання воїнів армії і трудівників тилу, активну мобілізацію їх на досягнення перемоги. Але разом із

тим публіцистика здійснювала другу свою важливу функцію – функцію літописання.

Характерними ознаками публіцистичного твору, як відомо, є документальність, гранична правдивість, чітке ідейне осмислення фактів, емоційна насиченість. З метою надання найвиразнішої ідейно-впливової сили публіцистичним творам автори вдаються до високого пафосу і наукової аргументації, риторичних звернень і до багатючих фольклорних джерел, до найрізноманітніших образних засобів. Оперативність роботи визначала жанрову палітру творів обох митців – фронтова кореспонденція, зарисовка, нарис, коротка публіцистична стаття тощо. Уся увага письменників була звернена до постаті солдата, образу воїна-захисника, мужнього і сильного: "Хто не схилиться в прийдешніх віках перед духовною красою наших воїнів? Хто не скине шапки, читаючи їх імена? Хто не благословить їх, безсмертних, котрі пізнали у свій тяжкий час, що немає славнішої смерті, ніж смерть у бою за "друге своя"? (Довженко, 1965, т. 4, с. 40).

У публіцистиці письменників також відтворено героїку антифашистської боротьби підпільників. Так, А. Малишко в нарисі "Їх було сто двадцять" з надзвичайною ліричністю описує вмотивовані вчинки героїв-підпільників, з глибоким психологізмом і теплотою автор пише: "Прапор боротьби з окупантами піднесли сто двадцять відважних підпільників, очолюваних старим мірошником Зотієм Кучуруком... [...]... Гордо вмирали під німецькими кулями наші герої-підпільники" (Малишко, 1944). І далі:

"– Почуй, рідна Україна, – вигукнув Грицько Яценко, – як умирають сини твої за справу народну..."

– Чую, – зашумів партизанський ліс..." (Малишко, 1944).

Цей нарис перегукується з публіцистичними творами О. Довженка. Так, О. Довженко в нарисі "Душа народна неподоланна!" пише: "Великий і незламний народ твій, народ-трудівник, народ-воїн, народ-лицар: Не підкорився він мерцям. Жива душа народна, жива й неподоланна" (Довженко, 1965, т. 4, с. 18). Незламність і нездоланність

народу, патріотизм звучить не лише в публіцистиці, а й у художніх творах О. Довженка та А. Малишка:

*Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.*

(Малишко, 1974, с. 107).

У перший період війни в обох письменників переважає нарис-епізод, нарис, який просто фіксував події війни, героїчні вчинки людей, а пізніше цей жанр стає більш глибоким, у ньому масштабніше, рельєфніше відображається всенародна битва з ворогом, а воїни-патріоти змальовуються художньо випукліше, психологічно вмотивовано. І це ми спостерігаємо досить розлого й широко в обох митців. Наприклад, О. Довженко в нарисі "Україна в вогні" пише: "Від Сяну до Дінця простяглися довгі, довгі шляхи, міста, і села, і передмістя, і всюди жіночий незабутній плач. Плакала Україна:

– Ой сини мої, синочки, діти мої, на кого ви мене покидаєте? Огляньтесь. Чи є на світі ще такі поля, такі пшениці, сади, таке небо?

Горіли поля, палав хліб. Чорний дим здіймався до неба, як народний гнів, як гнів мужів-воїнів, праворуч, і ліворуч, і позаду, скільки сягає око...

Виють собаки ночами, віщують недолю, і невидані птахи літають над ними вночі і віщують недолю, і ревуть воли і корови, і віщують недолю.

Земле наша українська, мученице наша, у вогні ти, у вогні..." (Довженко, 1965, т. 4, с. 23).

У творах не відчувається розпачу і зневіри. Навпаки, письменники вірять у неминучу перемогу в ім'я України і голосно це декларують – буде розплата: "За ваші муки не пошкодуємо ні заліза, ні крові, ні поту, ні праці, ні найзаклятішої палкої ненависті, ні життя свого. Щоб вічно жила земля наша українська, щоб ніколи народ наш не став рабом, ніколи і нізащо...[...]... І стоїть Україна перед нашим духовним зором у вогні, як неопалима купина" (Довженко, 1965, т. 4, с. 24).

Обидва письменники розмовляли з фронтом і тилом, допомагали народові краще пізнати себе, вірити в свою силу і невмирущість. Навіть форма, зміст їх творів, виступи та

звернення були схожими. Вони справді були літописцями нашої армії, нашої історії.

В їх публіцистичних виступах відбито всі етапи, всі найвизначніші події війни, всі трудові звершення країни в ім'я перемоги, показано визвольний похід армії не лише по рідній землі, а й у країнах Західної Європи, змальовано героїв фронту і тилу. Немає жодного факту в житті нашої країни, на фронті та в тилу, який би не був помічений і зображений ними.

Слово О. Довженка та А. Малишка завжди насичене любов'ю до рідної землі, сповнене тривоги за її долю, пройняте закликком до помсти, до перемоги, завжди голосно звучало в окопах і бліндажах. Глибокий ліризм, широка мовна палітра, епічна глибина зображення воєнних подій, глибокий патріотизм стали знаковими у фронтовій публіцистиці митців.

Віра письменників у перемогу надавала сили й віри воїнам: "Нехай ми обшарпані й змучені, але ми переможемо! ...[...]... Це наша історія. Історія найважчої і найвеличнішої в світі перемоги. Ми повернемося на Україну з перемогою і складемо славу народові-воїну..." (Довженко, 1965, т. 4, с. 49).

Дискусія і висновки

Публіцистика Другої світової війни О. Довженка та А. Малишка, як і інших українських письменників, була актуальною і могутньою зброєю боротьби, вона підтримувала в тяжкі часи весь народ, надихала на нові подвиги і звершення, сповнювала вірою в перемогу над ворогом.

Надзвичайно цікавими є щоденникові записи О. Довженка та А. Малишка періоду Другої світової війни. Вони вирізняються особливою гостротою оцінок подій і фактів війни, осмислених обома письменниками, які були безпосередніми учасниками війни 1939–1945 рр. І хоч письменники О. Довженко та А. Малишко різні – прозаїк і поет, але мають багато спільного. Обидва надзвичайно емоційні, "гарячі"; в публіцистиці А. Малишка переважає ліричний струмінь, а публіцистика О. Довженка відзначається надзвичайною чуттєвістю. Документальні факти, загалом документалізм обох письменників пропущені через свідомість і серце воїна-визволителя. Їх фронтові записи згодом

стали документами і літописом життя українського народу в роки Другої світової війни. Можна ще навести чимало паралелей спільності публіцистики О. Довженка та А. Малишка, але зауважимо лишень, що обидва були вірними своєму воїнському обов'язку і воїнській клятві і пронесли її через всю війну, і їх публіцистика є свідченням сказаного.

І нині, в час війни з рашизмом, наші письменники активно працюють у жанрі публіцистики, з'являються цікаві твори, в яких автори використовують традиції своїх попередників, фіксуючи по гарячих слідах жорстоку правду війни, розкриваючи велич і героїку наших воїнів. Слушно писав А. Малишко: "В історії кожного народу є імена, які світять на багато століть уперед, формуючи душу і характер народу, запалюючи його на подвиги і самопожертву" (Малишко, 1974, с. 281). Такими були А. Малишко та О. Довженко, їх публіцистичне слово запалювало і кликало до бою, до перемоги. Обидва чітко і виразно з теплою змальовують картини масового героїзму воїнів-визволителів: "... поранений боєць, – пише А. Малишко, – ховав свою рану від командира, аби тільки йти вперед. Убитий кулею воїн старався зробити крок вперед, щоб тільки не впасти на місці своєї смерті" (Малишко, 1974, с. 282).

Нині наші воїни та письменники в боротьбі з рашизмом продовжують традиції своїх попередників, описуючи масовий героїзм у тилу і на фронті, створюючи своєрідний літопис боротьби українського народу за свою незалежність:

*О грізний краю мій під тучами війни!
Хто кров за тебе лив, – тих словом спом'яни,
Хто мертвим ліг в бою, – не раз згадай, не двічі,
Хто прийде з бойовищ, – того на люднім вічі,
Як мати, зустрічай, бо ми твої сини.*

(Малишко, 1974, с. 261).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Довженко, О. (1965). *Твори в 5 т. Т. 4: Публіцистичні статті та виступи* (ред. тому О. М. Підсуха). Дніпро.
Левченко, М. (1977). *Художній літопис вогненних років*. Дніпро.
Малишко, А. (1944). Їх було сто двадцять. *Радянська Україна*, 6 червня.
Малишко, А. (1974). Київська битва. *Твори в 10 т. Т. 10*. Дніпро.

REFERENCES

- Dovzhenko, O. (1965). *Works in 5 volumes. Vol. 4: Journalistic articles and speeches* (Ed. vol. O. M. Pidsukha). Dnipro [in Ukrainian].
- Levchenko, M. (1977). Artistic chronicle of the fire years. Dnipro [in Ukrainian].
- Malyshko, A. (1944). There were a hundred and twenty of them. *Soviet Ukraine*, June 6 [in Ukrainian].
- Malyshko, A. (1974). Battle of Kyiv. *Works in 10 volumes. Vol. 10*. Dnipro [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії збірника: 16.10.24

Nadiya Haevska, PhD (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-9817-3510

e-mail: nmgaevska@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

JOURNALISM BY OLEKSANDR DOVZHENKO AND ANDRIY MALYSHKO PERIOD OF WORLD WAR II

The article deals with the journalism of O. Dovzhenko and A. Malyshko during the Second World War. The ideological and thematic palette of journalism of both writers is outlined; signs of their literary innovation in this genre. Particular attention is drawn to journalistic works written in the first period of the war, in particular, the circle of ideas in the works of O. Dovzhenko is characterized "We Affirm Peace," "Glory to Our People!," "People's Knights," "I See Victory," "Great Society" and A. Malyshko "The Battle of Kyiv," "Pobratymy" and others. The specifics of the perception of the ideas of both artists for the next generations of writers are analyzed; the features of the individual style of journalism of O. Dovzhenko and A. Malyshko are disclosed.

Keywords: *journalistic works, the Second World War, chronicles, victory, problems, genre, warrior-liberator.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.